

a ráosztott többi szerep között, kivált mert ha van felismerhető arc, akkor az pont az övé, tehát legyen lázadó demagóg, nyegle vagy megalázott művész, mindig is Ráfael marad. Illetve értetlenül és kedvetlenül néző Bodrogi Gyula. Megnyugtatom a kiváló művészt: nincs semmi összefüggés a ráosztott szerepek között. Ezek csak vannak, tőle és Ráfaeltől függetlenül.

Ahogy Madách Imre világdrámája, *Az ember tragédiája* is függetlenül létezik Szikora János választási kampányt szolgáló, új Nemzeti Színházat avató „rendezésétől”.

GEROLD László

KÉPZŐMŰVÉSZET

NAGY ISTVÁN A VAJDASÁGBAN

Nagy István (1873–1937), ez az igazán sajtószerű festő, akit a síkság tájképfestői közül senkihez sem lehet hasonlítani, a voltaképpen erdélyi hegylakó, aki a Duna menti Baján hunyt el, jelen volt a Bácska képzőművészeti életében. Egy teljes évtizeden át, ám különös módon. Noha tudták, hogy itt van, a jelenlétéről mégsem vettek tudomást, különösen nem a festőkollégái! Az 1930 előtti és utáni években volt ez, a mindenre kiható gazdasági válság idején. Ekkoriban árusította a sok ügyeskedő a vajdasági naiv vásárlóknak a kedvelt magyar festők népszerű képeinek a hamisítványait és tiltott másolatait. A könyörtelen túlélés időszaka volt ez.

Azokban az években az események peremére taszított, mind gyakrabban depressziós hallgatag csavargó, „a stafelajos gyalogos” kitartóan és fáradhatatlanul festett, bolyongásait „lapidáris megnyilatkozású” remekművekkel, főleg pasztellekkel jelölve meg. Festette a síksági tájat és a benne lakókat, képekkel ajándékozta meg a szívélyes tanyasiakat, s vitte a megmaradt lapokat „haza”, Sajkásra. Ezeket később a felesége, majd özvegye kínálgatta a falvakban és kisvárosokban a tehetősebb vajdasági sváboknak, magyaroknak és szerbeknek, természetesen „első kézből”, közvetítő nélkül.

Amikor 1965-ben Nagy Istvánnak a mi tájaink maradt hagyatékát kutattuk, felhívásunkra több tucatnyi tulajdonos jelentkezett. Mind azt kívánták, hogy a náluk levő képeket mutassuk be a kiállításon! Emlékeztek a festőre, még gyakrabban csupán Nagy, született Unstadt Mariska megrázó szavaira: „Vegyétek meg, kérem, az én férjem nagy festő, egy nap majd bebizonyosodik, hogy értékes képek vannak a birtokukban!”

Most, amikor megint azzal próbálkoztunk, hogy az új közönségnek újabb kiállítást rendezzünk Nagy István pasztellképeiből, csak három barátom je-

lentkezett a *Magyar Szóban* 2002. február 2-án közzétett felhívásra. Szemmel látható, hogy 1965. április 15-étől máig „nagyot fordult a világ”. Mintha a *Magyar Szót* másmilyen emberek olvasnák, akiket már valószínűleg nem érdekelt Nagy István. A művész drámájának nincsenek már élő tanúi, akikkel még annak idején Mira Džepina művészettörténész kolléganőmmel elbeszélgethettünk.

Nagy István, a balsorsú alkotó a konstruktivista irányzat egyik legeredetibb, fanyar poétikájú festője volt, aki magányosan állt az akkor már rég megfáradt Nagybánya sablonjai szerint készülő „szép kép” hagyományaival szemben. „Az ő művészetében a hegyek és hegláncok monumentalitása, a legelők kerítéseinek geometriája és a lankákon levő irtványok mértani rendje valóban egybeolvad a pannon táj kőbe vésett szigorúságával” – írja 1972-ben Németh Lajos (1929–1991). Szerinte Nagy István világa „körülhatárolt, megszerkesztett, akár a komor balladák, még amikor az embert festi, akkor is a lényegre korlátozódik, a mozdulatlan-ságból dráma sugárzik. A fejek nála olyanok, mint ósrégi fatörzsek megkövesedett csomói.”

Másik ismerője, Solymár István művészettörténész (1924–1977), aki az eddigi legteljesebb monográfiát jelentette meg róla a halála után, „hegy-embereknek” nevezi a katonái alakját, hangsúlyozva, hogy „a háborús tapasztalatok tették erőteljessé Nagy képeinek az expresszív elemeit”.

Nagy István 1933-ban tömören nyilatkozott egy Baján megjelent riportban: „Egész életemben a lényegyet kerestem. A témában a lelket. A házak, fák, virágok, emberi alakok kavargásában azt, ami a felszín alatt vibrál. A belső hűséget. A hasonlóságot, amelyben minden él. Éppen minden! . . . És ma is még azt állítom, hogy sokkal jobb a bőbeszédűség. Nem mondja ki a lényegyet.”

A saját mércék szerint való „alkotói igazság” képzőművészeti kifejezésének az önfejtő híveként nem vált a kisvárosi művészetkedvelők és a hivatalos képzőművészeti kritika kedvencévé. Azonban kitartott a választott úton. Néptanító volt szülőföldje hegyeiben. Később Budapesten, Münchenben és Párizsban tanult, járt Rómában, Berlinben és más képzőművészeti központokban is. Rendkívül becsülte Van Goghot festészetének „mértéktelenségéért”, de megmaradt a saját művészeténél.

1925-ben feleségül vette Jöckl Antal özvegyét. A bácskai származású Jöckl Budapesten meggazdagodott, pártolta a művészeket, akikkel barátkozott is. Máriaának, a feleségnek az édesanyja Karolina, egy népszerű bába volt, aki a svábok és szerbek lakta Sajkászon élt. Verbászon meg ott voltak Pechánék, akikkel az Unstadt család rokonságban állt. Pechán József festővel (1875–1922) Nagy Budapesten barátkozott. Mária festő férjével eljárt Sajkásra az édesanyjához, és gyakran ellátogatott Verbászra is. Így kerülhetett sor rá, hogy Nagy István 1927. április 3-án Verbászon megnyitotta önálló kiállítását. Soly-

már Istvánnak, a festő kétségtelen ismerőjének az értékelése szerint 1926 és 1929 között Nagy elérte alkotói csúcspontját. „Ezeknek az éveknek az egyik jellegzetes terméke volt a fekete pasztellek sorozata” – írja a Nagy Istvánról szóló monográfiájában (Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Budapest, 1977).

1927-ben megszületett a fia, István. A család a létminimumon tengődött, ráadásul megbetegedett Mária anyja is. Valószínűleg 1928 végén a család Sajkásra költözött. A festő egyébként sem érezte jól magát a nagyvárosban, 1929 után pedig nem ment többé Erdélybe, azaz Romániába sem. Sajkásan jó barátokra talál Dobric jegyző és Ognjanović tanító személyében. Fennmaradt egy csoportkép is, amelyet 1932. augusztus 15-én fényképeztek Gardinoviciban a papnál. Ugyanabban az évben, állítólag azért, mert Nagy Máriát megvádolták, hogy kém, a családnak el kellett hagynia Jugoszláviát. Valószínűleg inkább arról lehetett szó, hogy a féltékeny „kollégák” módot találtak a festő eltávolítására. Nagy István ugyanis még 1935-ben, tehát az 1934-es marseille-i merénylet után is eljött, Nagy Mariska pedig a férje halála, tehát 1937 után és később is árulta a pasztelleket a vajdaságiaknak.

Nagy István Sajkásan kétségtelenül jól meggyökeresedett. Erről tanúskodik az 1931. július 16-án az édesanyjának Erdélybe küldött levele is, amelyben eyebek között a fiáról ír: „Szép és rendkívül okos. A falusi levegőnek köszönhetően egészséges. Magyarul, németül és szerbül beszél.” Önmagáról közli: „Most egészséges vagyok, és megint sokat dolgozom. Sikerem van Jugoszláviában. Most a belgrádi kiállításomra várunk . . .” Belgrádban azonban nem lesz kiállítás, és ő sem volt egészséges. Depressziója mind gyakoribbá válik. 1937. február 13-án bekövetkezett haláláig egy kis földes szobában laknak Baján, ahol 1933 őszén húzódott meg a család.

Nagy Istvánról elismerően írt a neves Lyka Károly (1869–1965), gyönyörű szavakat és véleményt mondott róla Kosztolányi Dezső (1885–1936), hogy majd a második világháború után „fedezzék fel” újra. Ekkor látott munkához egy Papp Gábor nevű egyetemi hallgató, akiből később művészettörténész válik. A hatvanas években felhívta a figyelmet Nagy Istvánra, akiről könyvet is írt, a címe *Nagy István*. (Corvina Kiadó, Budapest, 1965)

Szabadkán a pasztellek tulajdonosai és a Városi Múzeum igazán csodálatos együttműködésének köszönhetően 1966. május 8-án megnyílt a kiállítás. Eljött Pechán Béla (1906–1986), József fia, maga is festő, aki sok időt töltött együtt Nagy Istvánnal, látta festeni, sokat tudott a művek keletkezéséről, s tudatában volt annak, hogy mindenki szeme láttára „kialszik” a személyisége. Szemtanúja volt azonban a kreatív ösztön kitöréseinek, a kiváló művek létrejöttének is. Ezek közül sok ott volt a kiállításon. Jelentős részüket azután 1967 szeptemberében bemutatták a pesti Nemzeti Galériában megrendezett nagy retros-

pektív tárlaton is. Solymár István, a kiállítás szervezője akkor már a nagy monográfiához gyűjtötte az anyagot.

Ebben a monográfiában a tudós kétségbevonhatatlan értékelését olvashatjuk. Bizonyítékokat találunk a Bácskában született remekművekre is. Solymár szavai szerint „a magyar művészet történetének nagy pillanata a Kislány (Őzike) portréja”, amelynek modellje Dobri sajkási jegyző cselédlánya volt; „a tájképek között pedig az egyik kapitális mű a szabadkai múzeumból való Fűzfák”. A pasztellkép 1930 táján keletkezett Gardinovciban. Szintén Sajkászon festette a *Menyasszonyt* és a *Szerb parasztlányt*, amelyeket Solymár mellett nagyra értékelt Pernecky Géza, az ismert művészettörténész is. Az 1966-os tárlaton harminc kiváló alkotás szerepelt. Ez alkalommal csak néhányat mutathatunk be. Ezeket a szabadkai és a zombori múzeumok őrzik. Műgyűjtőknek köszönhetően magángyűjteményekből is látunk itt párat. A képek nagyobb részéhez azonban nem juthattunk hozzá. Kár! A művészetkedvelők számára, de a festő hagyatékának szempontjából is.

Nagy István pasztelljei a harmincas években számos vajdasági lakásba bekerültek. A gazdasági válság ellenére vásárolták őket. 1966-ban több mint hetvenet vettünk nyilvántartásba. Ennél sokkal több is volt. Meglepő tény, hiszen Nagy pasztelljei nem a kispolgári ízlésnek megfelelő, tetszetős „szép képek”. Nyilvánvaló, hogy ezek a szilárd szerkezetű, leegyszerűsített formájú, a különleges színeket letompítottan sugárzó, és egészen „közönséges” témájú pasztellek a vajdasági tájképedvelők kifinomult ízléséről, vagy nyílt állásfoglalásáról tanúskodnak. Csak ma válik nyilvánvalóvá, hogy ezek a képek egy igazi mester „lapidáris megnyilatkozásának” monumentális alkotásai, amelyek helyet kaptak azoknak a lakásában, akik értékelni, és mindenekfelett szeretni tudták az embert körülvevő tájat.

KARTAG Nándor fordítása

Bela DURANCI

BADA DADA PARADICSOM

Galéria 1900, Budapest, 2002. III. 23.–V. 5.

Az eredendő bűn elkövetésének pillanatáról szól ez a kiállítás. Pontosabban a bűnbeesést közvetlenül megelőző utolsó pillanatról vagy az azután bekövetkező elsőről.

Nem tudhatjuk, hogy a kötődésektől történő elrugaszkodás kéjérezése vagy a bűn elkövetését követő széthullás felismerése okozza-e zavarunkat. Az ember mint általában mindig, védtelennek érzi magát, kiszolgáltatottnak.